

շատ թագեր հիւսիսային և արևմտեան Միտոյ կողմերը, և այնչափ միլիոն ժողովուրդը՝ որչափ թերևս հիմայ Արուպայի մէջ Ռուսէն զատ թագ մը՝ չունի հպատակ:

Վիմացի հայկական յիշատակարանաց տախտակիս 2 թիւը կը ներկայացնէ մեզի այս թագը, ինչպէս որ կը կարծուի. ասոր վրայ շատ տեղեկութիւն չունինք, բայց կը յուսանք թէ այս պատկերէն և այս գրուածքէն շարժելով՝ աւանդութեամբ բան մը գիտցողները յայտնեն բարեսէր ինդրողաց. որովհետեւ ազգերնուս մէջ ասանկ թագի մը ձայն տեղ տեղ լսուեր է. ինչպէս մենք ալ լսեցինք, չեմ գիտեր իրաւ թէ սուտ և որչափ սուտ, թէ Ռուսները Արևան առնելէն ետեւ՝ Վիմացի նայ գանձերուն մէջ կը գտնեն Տիգրանայ թագն ծանրագին գոհարներով զարդարուած և կը վերցընեն. կաթողիկոսին շատ աղաչելովը՝ կայսրը նորէն ետ դարձնել կուտայ թագը, բայց վրայէն շատ քար պակսած կը դառնայ:

Իսկ մեր տուած պատկերը առնուած է Սպահան տպուած գրքի մը մէջէն. մենք գիրքն ալ տեսած չենք, միայն այս պատկերը անկէ օրինակներ էր հանգուցեալ Սահակ վարդապետն Սաղաքեան և մեզի տուեր, թագին տակն ալ գրուած է եղեր պատկերին մէջ այն երկու տող սրտառուչ ոտանաւորը: Բայ տեղեկութիւնը ունենալով հետաքնին բանասէրք մանաւանդ հայրենասէրք՝ կրնան ետեւէ իյնալ և քննել Վորջուղայի վանքին մէջ կամ ուրիշ մօտ տեղուանք թէ կայ այդպիսի գիրք:

Եր պատմեաց մէջ Տրդատայ թագին վրայ մասնաւոր յիշատակ մը չկայ, բայց անկէ շատ հեռու չէ յիշատակ մը կայ հետաքննութեան արժանի. վասն զի Խոսրովայ՝ Տրդատայ հօրը թագն է յիշուածը. այս քաջ թագաւորը Սասանեանց մատնութեամբ մեռնելէն վերջը՝ հաւատարիմն ()տա անոր աղջկանը Խոսրովիդիստին հետ՝ առաւ բոլոր Հայոց թագաւորական զարդերն և ին-

չուան կառքերն ալ, ու Միտոյ ամուր բերդին մէջ պահեց, ինչուան որ եկաւ յաղթողն Տրդատ ու թագաւորեց. հաւանական է որ թագաւորական գանձուց հետ էր ամենէն ցանկալին ալ, թագն ալ. կրնայ ըլլալ որ այն թագը Տրդատ ալ գործածած ըլլայ ատեն մը, կամ չըլլայ. հաւանականն է որ պահած ըլլայ իր գանձուցը մէջ. և անկէ իր յաջորդներուն ալ անցած, և թերևս Ռազրատունեաց ալ, իբրեւ գանձ և յիշատակ և ոչ գործածելի. Հայոց թագաւորներէն ալ անցած կ'երևի՝ Սրաց Ռազրատունիներուն. որովհետեւ կը պատմէ Երանոս վարդապետ, որ իր ատեն՝ յամին 1247 Վիուգ Ռաթարաց մեծ Վանը՝ Սրաց թագաւորութիւնը և գանձերը անոնց մէջ բաժնելու և կարգաւորելու ատեն, կը պատկերէ որ իրեն բերեն «Օտախտն», պատուական և զանգին Ռաֆն հրաշալի զոր ոչ ունէին այլ թագաւորքն, զոր Խոսրովու լեալ մեծի հօրն Տրդատայ արքային Հայոց, և անդ մնալ, ցեալ գաղտականութեամբ վասն ամրութեան տեղւոյն, և ի թագաւորսն Սրաց անկեալ և մնացեալ մինչև ցայսօր»:

Բայպէս Բրշակունեաց պաշտպան մեծին Խոսրովայ թագը՝ իրմէ հազար տարի վերջը Ռաթար Վանի մը գլուխ կամ գանձատուն անցնելու սահմանուեր է եղեր: Բնկէ վերջն ալ ինչ եղեր է. զարմանք մ'ալ լսենք՝ որ Յակոբ Սալեան պատրիարքը կը յիշէ իր աշխարհագրական տեղեկութեանցը մէջ Շիրուանայ վրայ խօսած ատեն. «Խոսրով հայրն Տրդատայ, զորոյ պսակն ասեն լեալ ժառանգեալ կայսերն Ռաթարաց», Բայ աւանդութիւնը կամ տեղեկութիւնը չենք գիտեր ուսկից առած է պատրիարքը:

Ինչ որ ալ եղած է Խոսրովայ թագը՝ մեզի յայտնի կ'երևնայ որ հոս տեղի պատկերին թագը անկէ զատ է. Խոսրովինը՝ բուն Հայկական թագն էր ինչպէս կը կարծենք, որուն ձևին վրայ խօսած ենք Տիգրանայ դրամներուն

վրայ խօսած ատեննիս՝ իսկ այս Տըր-
դատայ թագը բոլորովին նորաձև զար-
մանալի թագ է . վրայի ականակապ
խաչերէն յայտնի է՝ որ քրիստոնէու-
թեան ատեն դրած թագն է . ձեւ քիչ
մը կը նմանի արեւմտեան կայսերաց թա-
գին : Սոստանդիանոս՝ Ղաչանց թղթին
մէջ կ'ըսէ . « Պսակեցաք զմեծ արքայս
» Տըդատ կայսերական թագիւ մերով ,
» լուսատու ակամբ յօրինեալ և մեծա-
» մեծ մարդարտով շրջապատեալ » .
» այս թագին վրայ ալ կ'երեւնան անթիւ
ակունք և մարդարիտք , և մեծամեծ
լուսատու ադամանդք , բայց ասոնք բա-
ւական չենք կրնար սեպել հաստատե-
լու թէ Սոստանդիանոսի տուած թագն
է այս , որովհետեւ Սոստանդիանոսի
պատկերաց վրայ ասոր նման թագ չը-
կայ , և ոչ ալ ուրիշ տեղ տեսեր ենք :
Եւ ատ նշանաւոր է թագին բերանը
անկիւնաւոր ձեւով , և իբր ականջնե-
րով լըմընցած , որ հայկական թագը կը
յիշեցընէ . բացուածքին լայնքն ալ կը
ցուցընէ որ Տըդատայ պէս հսկայակերպ
գլխի մը համար է այս թագս . վրայի
հարստութիւններն ալ անբաւ և անգին
կ'երեւնան . թագին երեսն ալ անշուշտ
ոսկի թիթեղով պատած պիտի ըլլայ :
Եւս կարճ տեղեկութենէս վերջը
նորէն կը յայտնենք փափագնիս հայրե-
նասէր ազգայնոց , որ մեզի անչափ հա-
ճութիւն է , թէ որ ասոր և ասոր նը-
ման բանի մը վրայ հետաքնին տեղե-
կութիւն մը գտնեն և տան . մանա-
ւանդ որոնք որ բնիկ հայրենեաց մէջ
են , և հին եկեղեցեաց պատկերները
և աւանդները կրնան քննել . թերեւ
այն ցանկալի և ստոյգ տեղեկութիւն-
ները բարեխառնեն մեր հառաչանքը ,
որ միշտ կը կանչէ

ՋՈՒՐ ԱՐՏԱՍՈՒԱՅ ԱԶԱՅ Ո՛Վ ՏԱՅ
ՈՂԲԱԼ ԸԶԹԱԳՍ ԱՅՍ ՏՐԴԱՏԱՅ :

1 հատ . 2 . 277 :

հ . 7 . Մ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆ

Երբման ու հանգստեան կրթութիւնը և
օգոստոսները :

ՍԱՐԴՈՒՍ կազմուածքը աղէկ մը
քննելով՝ գրեթէ ամէն երեւելի բժիշկը
հաստատեր են , թէ շարժմունքը և եր-
բեմն երբեմն ինչուան նաեւ ցնցմունքն
ալ ամենահարկաւոր և օգտակար բա-
ներ են մեզի . վասն զի ասոնք են կ'ը-
սեն որ մեր սրտին ու ըղեղին ջղաց
շարժմունքները կը կանոնաւորեն , մաղ-
ձը կը փարատեն , մարմինը ուժով և
տոկուն կը պահեն , և այլն : Բայց որով-
հետեւ տեսակ տեսակ շարժմունք կրնայ
ըլլալ , հոս խօսինք իւրաքանչիւր տեսակ
շարժման առանձին օգուտներուն վրայ :

Ա . Կառգուելեալ : Եւ տեսակ շարժ-
ման օգուտը շատ կախում ունի կառ-
քին շինուածքէն . վասն զի ան տեսակ
կառքերը որ առաձգական զսպանակնե-
րու վրայ կը քայլեն , կառքին ցնցմունքը
շատ կորսընցընելով՝ գրեթէ խիստ քիչ
օգուտ կ'ընեն մէջի նստողին . ինչպէս
նաեւ կառքին շուտ կամ անհաւասար
ընթացքն ալ մեծ տարբերութիւն կ'ը-
նէ շարժման կողմանէ . բայց հասարակօ-
րէն ալ կառքին շարժմունքը միշտ քիչ
օգուտ կ'ընէ և ան ալ աւելի տկարնե-
րու , ուրիշ տեսակ շարժմունք ընելու
անկարողներու , ծերերու , կանանց և
նորաբոյժ հիւանդներու . օգուտը աւե-
լի կրնայ ազգել թէ որ մէկը աս տեսակ
շարժմունքով քիչ մը զօրանալէն ետեւ ,
սկսի ուրիշ շարժմունքներ ալ ընելու :

Բ . Պահի՝ կամ պառփարաի՝ շարժման .
Պահի կամ պառփարակի շարժմունք